

**SV. TOMÁŠ AKVINSKÝ:
O KRÁĽOVSTVE**

(Pokračovanie z minulého čísla)

Ôsma kapitola**Čo predovšetkým má podnecovať kráľa pri vládnutí: či česť, alebo sláva;
názory na túto vec a čoho sa treba pridržiavať**

Keďže – podľa toho, čo bolo povedané – kráľ má usilovať o dobro mnohých, kráľovský úrad by sa zdal príliš ťažký, keby z neho kráľovi neplynulo nejaké vlastné dobro. Treba teda preskúmať, čo má byť primeranou odmenou pre dobrého kráľa.

Niektorým sa teda zdalo, že to nie je nič iné než česť a sláva, preto aj Augustín v knihe *O Božom štáte* hovorí, že knieža obce treba žiť slávou ([5], V, 13); a zdá sa, že Aristoteles v *Etike* (V, 10) udáva na to dôvod, lebo vládca, ktorému nestačí česť a sláva, sa následne stáva tyranom. Všetci totiž majú v povahe snažiť sa o vlastné dobro. Keď teda vládca nebude spokojný so čťou a slávou, bude vyhľadávať rozkoše a bohatstvo, a tak sa uchýli aj k rabovaniu a neprávostiam na poddaných.

Ak by sme však toto tvrdenie uznali, vyplývali by z toho premnohé ťažkosti.

Po prvé, kráľom by sa totiž neoplatilo znášať toľkú námahu a toľké starosti pre takú krehkú odmenu. Zdá sa totiž, že spomedzi ľudských vecí nič nie je krehkejšie než sláva a česť ľudskej priazne, pretože závisí od mienky ľudí, pričom v ľudskom živote nie je nič premenlivejšie než táto mienka: preto prorok Izaiáš takúto slávu nazýva *polným kvetom* (Iz 40,6).

Ďalej, túžba po ľudskej sláve odoberá duchu veľkosť. Kto sa teda snaží o priazeň ľudí, musí sa vo všetkom, čo hovorí alebo robí, prispôbiť ich vôli, takže keď sa snaží páčiť sa ľuďom, stáva sa sluhom jednotlivcov. Preto aj ten istý Cicero v knihe *O povinnostiach* (I, 20) hovorí, že sa treba chrániť pred túžbou po sláve. Tá totiž okráda o slobodu ducha, o ktorú sa veľkomyseľní muži majú snažiť zo všetkých síl. Nič však viac nepristane vládcovi, ktorý bol ustanovený, aby pracoval pre dobro, než veľkomyselnosť.

Ľudská sláva teda nie je zodpovedajúcou odmenou za kráľovský úrad.

Zároveň aj spoločnosti je na škodu, keď kráľom stanoví takú odmenu: K povinnostiam dobrého muža totiž patrí, že má pohrdáť slávou, ako aj inými časnými dobrami. Ved' cnostný človek a človek silný duchom pohrdá pre spravodlivosť slávou, ako aj životom; preto je dosť pozoruhodné, že keďže cnostné skutky sprevádza sláva, samotnou slávou sa cnostne pohrdá a človek sa stáva slávnym pre pohrdanie slávou, ako hovorí Fabius: *Kto pohrdol slávou, bude mať pravú slávu* ([13] 22, 39); a o Catonovi Sallustius povedal: *Čím menej hľadal slávu, tým viac ho nasledovala* ([14] 54; cit. podľa [5] V, 12); a aj samotní Kristovi učeníci sa ukazovali ako Boží služobníci *slávou aj potupou, zlou aj dobrou povestou* (2 Kor 6,8).

Dobrému mužovi nie je teda zodpovedajúcou odmenou sláva, ktorou dobrí pohrdajú. Ak sa teda ustanoví vládcom za odmenu len toto dobro, potom sa vlády neujmú dobrí muži, alebo, ak by sa aj ujali, budú bez odmeny.

Navyše z túžby po sláve pochádza všelijaké nebezpečné zlo. Keď sa totiž mnohí bezhlavo usilovali o vojenskú slávu, zahubili seba i svoje vojsko a slobodu vlasti vydali nepriateľskej moci. *Torquatus, rímske knieža, chcel ukázať, že takéhoto nebezpečenstva sa treba chrániť, vystríhať, preto zabil syna, ktorý, vyprovokovaný nepriateľom, v mladíckom zápale bojoval napriek jeho zákazu a zvíťazil – aby nebolo viac zla z príkladu trúfalosti, než úžitku zo slávy za zabitého nepriateľa* (porov. [5], V, 18).

Túžba po sláve má aj inú príbuznú nerest, a síce pretváрку. Keďže je totiž ťažké dosiahnuť pravé cnosti, ktoré si treba ctíť ako jediné a málokomu sa to podarí, mnohí sa v túžbe po sláve začali tváriť cnostne. Preto, ako hovorí Sallustius, *ctížiadosť mnohých prinútila k neúprimnosti... Iné na srdci, iné na jazyku a radšej mať (pocivú) tvár než ducha* ([14], 10). Ale aj náš Spasiteľ nazýva pokrytcami tých, čo robia dobré skutky, aby ich ľudia videli (Mt 6,5).

Pre spoločnosť je teda nebezpečné, keď vládca chce za odmenu rozkoše a bohatstvo, lebo sa môže z neho stať lúpežník a násilník; a takisto je nebezpečné, keď túži po sláve ako odmene, lebo sa môže stať opovážlivým a pokryteckým.

Nakoľko je však zrejmé z úmyslu spomínaných mudrcov, nevyhlásili česť a slávu za odmenu vládcomi preto, že úmysel dobrého kráľa by sa mal zameriavať najmä na ne, ale preto, že je znesiteľnejšie, keď hľadá slávu, než keď túži po bohatstve alebo sa ženie za rozkošou. Táto nerest má totiž bližšie k cnosti, veď *sláva, po ktorej ľudia bažia, nie je nič iné než úsudok ľudí, ktorí majú o ľuďoch dobrú mienku*, ako vraví Augustín ([5], V, 12). Túžba po sláve totiž obsahuje istú stopu cnosti, keď aspoň hľadá chválu dobrých a nechce sa im nepáčiť.

Keďže teda pravú cnosť dosiahnu len nemnohí, zdá sa únosnejšie, ak sa pri vládnutí dá prednosť tomu, kto sa hoci aj zo strachu pred mienkou ľudí stráni zjavného zla. *Ten totiž, kto túži po sláve, buď cnostnými skutkami zotrúva na pravej ceste, aby ho ľudia chválili, alebo sa aspoň o to snaží podvodom a lstou* ([14], 11; cit. podľa [5], V, 19). *Ak ten, kto túži vládnuť, netúži po sláve a nebojí sa znepáčiť sa tým, ktorí o ňom dobre súdia, často sa najotvorenejšími zločinmi pokúša získať to, čo chce..., a preto predčí divú zver v krutosti aj nerestnej hýrivosti* (porov. [5], V, 19); vidíme to napríklad u cisára Neróna, o ktorom Augustín hovorí, že *jeho hýrivosť bola taká veľká, že si nikto nemyslel, že uňho možno čakať nejakú mužnosť, a krutosť taká veľká, že si nikto nemyslel, že v ňom je nejaká jemnosť* ([5], V, 19).

To však dostatočne vyjadruje Aristoteles vo svojej *Etike* (IV, 7), keď hovorí o veľkomyselnom človeku, že síce nehľadá česť a slávu ako niečo veľké, čo je dostatočnou odmenou za cnosť, avšak nič viac od ľudí nevyžaduje. Zdá sa totiž, že najlepšou zo všetkých pozemských vecí je to, keď ľudia človeku vydávajú svedectvo o cnosti.

Deviata kapitola

Aký je pravý kráľov cieľ, ktorý ho má viesť k dobrému vládnutiu

Keďže teda svetská česť a ľudská sláva nie sú dostatočnou odmenou za kráľovu starosť, zostáva preskúmať, čo je takouto dostatočnou odmenou. Je však vhodné, aby kráľ očakával odmenu od Boha. Sluha totiž čaká odmenu za svoju službu od pána; kráľ, ktorý riadi ľud, je však sluhom Božím, keďže Apoštol hovorí, že všetka moc je od Pána a že [vrchnosť] je *Božou služobníčkou, vykonávatelkou hnevu na tom, kto robí zle* (Rim 13, 4); a v *Knihe múdrosti* sú králi opísaní ako Boží služobníci (Múd 6,1 – 11). Králi teda majú za svoju vládu očakávať odmenu od Boha.

Boh niekedy kráľov odmeňuje za službu časnými dobrami, ale takejto odmeny sa dostáva dobrým aj zlým; preto Ezechiel (porov. 29,18) hovorí: *Babylonský kráľ Nabuchodonozor dal svojmu vojsku konať ťažkú službu proti Týru; každá hlava je plešivá, každé plece odreté, ale od Týru sa jemu a jeho vojsku nedostalo mzdy za službu, ktorú pre mňa konal proti nemu* – čiže tú službu, ktorú vrchnosť koná, keďže je podľa Apoštola *Božou služobníčkou, vykonávatelkou hnevu na tom, kto robí zle*; a potom dodáva o odmene: *Hľa, babylonskému kráľovi Nabuchodonozorovi dám Egypt! Nech odnesie jeho bohatstvo, nech ho dôkladne vydrancuje a vyplieni, to bude mzda pre jeho vojsko* (Ez 29, 19). Ak teda Pán udelí takú veľkú mzdu bezbožným kráľom, ktorí bojujú proti Božím nepriateľom – aj keď nemajú úmysel slúžiť Bohu, ale hnať sa za svojou nenávisťou a náruživosťami –, že dáva víťazstvo nad nepriateľmi, podrobujú kráľovstvá a necháva lúpiť korisť, čo urobí dobrým kráľom, ktorí so zbožným úmyslom vládnu Božiemu ľudu a bojujú proti nepriateľom?

Prislúbil im však nie pozemskú, lež nebeskú odmenu, a nie inú, než seba samého, a to Petrovými slovami adresovanými pastierom Božieho ľudu: *Paste Božie stádo, ktoré je u vás... A keď sa zjaví Najvyšší Pastier* – t. j. Kristus, Kráľ kráľov –, *dostanete nevädnucci veniec slávy* (1 Pt 5,2.4). Izaiáš o ňom hovorí: *Pán zástupov bude krásnou korunou a ozdobným vencom svojmu ľudu* (porov. Iz 28,5).

To však poukazuje na rozumový dôvod. Pre každú myseľ, ktorá používa rozum, je totiž odmenou za cnosť blaženosť. Každá cnosť¹ sa totiž definuje tak, že *robí dobrým [svojho] nositeľa aj jeho výkon* ([5], II,5). Každý sa však dobrým konaním snaží dosiahnuť to, po čom prirodzene najviac túži, t. j. byť blažený, čo nikto nemôže nechcieť. Od tejto odmeny za cnosť sa teda primerane očakáva, že robí človeka blaženým. Ak je však výkonom cnosti dobré konanie, výkonom kráľa je dobre viesť poddaných, odmenou kráľa bude to, čo ho spraví blaženým.

Čo je však blaženosť, to treba ďalej skúmať. Blaženosťou nazývame posledný cieľ túžob. Ani pohyb túžby totiž nepostupuje donekonečna; lebo prirodzená túžba by bola prázdna, keďže *nekonečno nemožno prejsť* (porov. [3], II, 2). Rozumová prirodzenosť túži po všeobecnom dobre, preto len toto dobro dokáže skutočne urobiť blaženým a keď sa dosiahne, neostáva už žiadne dobro, po ktorom by človek mohol túžiť; preto sa blaženosť nazýva aj dokonalým dobrom – obsahuje v sebe všetko, po čom možno túžiť.

Takúto vlastnosť však nemá žiadne pozemské dobro; ved' tí, čo majú bohatstvo, túžia mať viac, a podobne je to zrejme aj s ostatným. A ak nechcú viac, predsa túžia, aby

¹ Pozri pozn. č. 9 (pozn. prekl.).

im to, čo majú, zostalo alebo aby iné nastúpilo na jeho miesto. Medzi pozemskými vecami sa totiž nenachádza nič stále, a tak nič pozemské nemôže uspokojiť túžbu. Teda ani nič pozemské nemôže urobiť človeka blaženým, aby to mohlo byť primeranou odmenou pre kráľa.

K tomu: Konečná dokonalosť a završené dobro každej veci závisí od niečoho vyššieho, lebo aj samotné telesné veci sa stávajú lepšími, keď sa k nim pripojí lepšie, a horšími, keď sa k nim primieša horšie. Ak sa totiž do striebra primieša zlato, striebro sa zlepší, no keď sa doň primieša olovo, striebro sa znečistí. Je však známe, že všetky pozemské veci sú nižšie než ľudská myseľ. Blaženosť je však konečná dokonalosť a završené dobro človeka, ktoré túžia dosiahnuť všetci. Človeka teda nemôže urobiť blaženým nič pozemské; a tým pádom nič pozemské nie je ani kráľovi postačujúcou odmenou. Augustín totiž hovorí: *Kresťanských panovníkov nevoláme šťastnými preto, že dlhšie panovali, že zomreli pokojnou smrťou a zanechali po sebe synov, že potlačili domácich nepriateľov, že sa im pošťastilo vyhnúť sa občianskym vojnám a potlačiť občianske nepokoje...; ale voláme ich šťastnými vtedy, keď vládnu spravodlivo,... keď radšej opanúvajú svoju žiadostivosť než cudzie národy, a ak to všetko konajú nie pre daromnú slávu, ale z lásky k večnému šťastiu... Takých kresťanských panovníkov nazývame šťastnými, a to už tu v nádeji, kým nebudú skutočne šťastní, až sa naplnia veci, ktoré očakávame* ([5], V, 24).

Ale ani žiadne iné stvorenie nerobí človeka blaženým a nemožno ho vyhlásiť za kráľovu odmenu. Túžba každej veci totiž smeruje k svojmu počiatku, ktorý zapríčiňuje jej bytie. Príčinou ľudskej mysle však nie je nič iné než Boh, ktorý ju tvorí na svoj obraz. Len Boh teda môže uspokojiť túžbu človeka, urobiť človeka blaženým a byť kráľovi primeranou odmenou.

Navyše, ľudská myseľ je taká, že rozumom poznáva všeobecné dobro a vôľou po ňom túži; všeobecné dobro sa však nachádza len v Bohu. Len Boh teda môže človeku vyplniť túžbu, a tým ho urobiť blaženým. V žalme sa hovorí: *On naplňuje dobrodeniami tvoju túžbu* (porov. Ž 103,5); v tom má teda kráľ vidieť svoju odmenu. V tejto súvislosti hovoril kráľ Dávid: *Ved' kohože mám na nebi? A keď som pri tebe, nič pozemské ma neteší* (Ž 73,25). A keď potom odpovie na túto otázku, dodáva: *Pre mňa je slasťou byť v Božej blízkosti a v Pánu Bohu svoju nádej mať* (Ž 73,28). On totiž dáva kráľom blaho, nielen časné, ktoré blaží ľudí aj dobytok, ale aj to, o ktorom hovorí skrze Izaiáša (51,6): *Moje spasenie² však potrvá naveky*, ktorým oblažuje ľudí a privádza ich k rovnosti s anjelmi.

Možno teda potvrdiť, že kráľovou odmenou je česť a sláva. Ved' ktorá svetská a pomínutelná česť môže byť podobná tej cti, že človek je Božím občanom a členom jeho rodiny a započítaný medzi Božích synov sa spolu s Kristom stáva dedičom Božieho kráľovstva? To je česť, o ktorej túžobne a s obdivom hovoril kráľ Dávid: *Veľmi sú poctení tvoji priatelia, Bože*. Okrem toho, ktorá sláva pochádzajúca z ľudskej chvály sa môže porovnávať s tou, ktorú nevytvára falošný jazyk pätolízačov ani lživá ľudská mienka, ale vychádza zvnútra, zo svedectva svedomia a potvrdzuje ju svedectvo Boha, ktorý svojim vyznávačom prisľúbil, že ich vyzná v Otcovej sláve pred Božimi anjelmi (porov. Lk 12,8)? Tí však, čo túto slávu hľadajú, ju nachádzajú, a keď nehľadajú ľudskú

² Tomáš tu používa dva významy slova salus: jednak blaho, blaženosť, jednak spása (pozn. prekl.).

slávu, dosiahnu ju tak ako Šalamún, ktorý dostal nielen múdrosť, o ktorú žiadal, ale stal sa slávnejším než všetci ostatní králi.

Desiata kapitola

Odmena kráľov a vládcov má v nebeskej blaženosti najvyšší stupeň, čo sa ukazuje mnohými dôkazmi a príkladmi

Ďalej však treba skúmať to, že tí, čo dôstojne a chvályhodne vykonávajú kráľovský úrad, dosiahnu najvyšší stupeň nebeskej blaženosti.

Ak je totiž blaženosť odmenou za cnosť, vyplýva z toho, že väčšej cnosti náleží väčší stupeň blaženosti. Jestvuje však najvyššia cnosť,³ ktorou človek môže riadiť nielen seba samého, ale aj ostatných, a to o to viac, o čo viac je tých, ktorých môže riadiť; lebo aj keď ide o telesnú zdatnosť, človek sa považuje za o to silnejšieho, o čo viac je tých, ktorých dokáže poraziť, alebo o čo viac bremien dokáže zdvihnúť. Tak sa teda vyžaduje väčšia zdatnosť na riadenie rodinnej domácnosti než na riadenie seba samého a omnoho väčšia na riadenie obce alebo kráľovstva. Dobré vykonávanie kráľovského úradu je teda spojené s najvyššou zdatnosťou; a jej najväčšou odmenou je blaženosť.

K tomu treba dodať: Vo všetkých umeniach a zručnostiach väčšmi chválime tých, čo dobre riadia iných, než tých, čo sa dobre správajú pod cudzím vedením. V teoretických vedách je totiž cennejšie odovzdávať iným pri vyučovaní pravdu, než to, že niekto pri vyučovaní pochopí niečo zásluhou iných. Aj vo výrobných umeniach sa viac oceňuje a vyššou cenou odmeňuje architekt, ktorý plánuje stavbu, než robotník, ktorý manuálne pracuje podľa jeho plánu. A vo vojenstve sa väčšej slávy za víťazstvá dostáva vojvodcovej rozumnosti než vojakovej odvážnosti. No v tom, čo má človek spraviť, riadiac sa zdatnosťou, je na tom vodca mnohých ľudí rovnako ako učiteľ pri učení, architekt pri stavaní a vojvodca vo vojenstve. Ak teda kráľ dobre riadil podriadených, je hoden väčšej odmeny než hociktorý z poddaných.

Navyše, ak je vlastnosťou cnosti,⁴ že výkon človeka je vďaka nej dobrý, zdá sa, že vlastnosťou väčšej cnosti je to, že človek vďaka nej koná väčšie dobro. Dobro mnohých je však väčšie a božskejšie než dobro jednotlivca: preto často znášame zlo jednotlivca, ak z neho plynie dobro mnohých, napr. keď popraví zločinca, aby mnohí získali pokoj. Ani sám Boh by nedopustil, aby vo svete existovalo zlo, keby z neho neurobil dobro na úžitok a pre krásu sveta. Ku kráľovmu úradu však prináleží to, že sa má usilovne starať o dobro mnohých. Kráľovi teda náleží za dobrú vládu väčšia odmena než poddanému za jeho dobré konanie.

Zjavnejšie sa to však ukáže pri konkrétnejšom preskúmaní. Ľudia totiž chvália akúkoľvek súkromnú osobu, a Boh jej to pripočíta k dobru, ak pomáha biednym, uzmieňuje nesvornosti, vyslobodzuje človeka utláčaného silnejším a napokon, ak akoukoľvek

³ Slovom cnosť tu prekladáme latinské *virtus*. Latinské slovo je však významovo bohatšie ako slovenské: pôvodne znamenalo zdatnosť v boji, neskôr nadobudlo význam telesnej sily aj sily mravného charakteru (cnosti). Pre túto významovú šírku prekladáme toto slovo na rôznych miestach ako „sila“, „moc“ alebo „zdatnosť“ (pozn. prekl.).

⁴ Pozri definíciu cnosti v predchádzajúcej kapitole (pozn. prekl.).

pomocou alebo radou prispieva k spásu človeka. O čo viac teda majú ľudia chváliť a Boh odmeniť toho, vďaka komu sa celý kraj raduje z pokoja, toho, kto zabráňuje násiliu, chráni spravodlivosť a svojimi zákonmi a rozkazmi určuje, čo majú ľudia robiť!

Veľkosť kráľovej zdatnosti sa ukazuje aj v tom, že sa najviac podobá Bohu, keď v kráľovstve robí to, čo Boh vo svete; preto sa aj sudcovia spomedzi mnohých nazývajú v Exode bohmi. Aj u Rimanov sa cisári nazývali bohmi. Človek je však tým milší Bohu, čím viac sa mu darí nasledovať ho; preto aj Apoštol napomína: *Napodobňujte Boha ako milované deti* (Ef 5,1). No podľa Mudrcovho výroku *zvidia sa priateli s tvorom seberovným* (porov. Sir 13,19). Keďže príčiny majú istú podobnosť so zapríčinenými vecami, dobrí králi sú Bohu najmilší a zasluhujú si od neho najväčšiu odmenu.

Podobne možno uviesť Gregorove slová: Čože je búrka na mori, ak nie búrka v mysli? Na pokojnom mori riadi loď aj neskúsený človek, na mori rozbúrenom je však pod nárazmi búrky stratený aj skúsený námorník; preto sa často pri zaujatí vládnutím stráca aj zvyk konať dobro, ktorý sa v pokoji zachovával ([10] I, 9). Je totiž veľmi ťažké, ako hovorí Augustín, *nemať záľubu v rečiach až do neba vychvaľujúcich a v kolienách až do prachu sa koriacich a pamätať sa svoju ľudskosť* ([5], V, 24). A v knihe Ekleziastikus [sa hovorí]: *Blahoslavený každý, kto sa zachová bez úhony a kto sa nezháňa po zlate ani svoju nádej neskladá v peniazoch a poklade... Lebo mohol beztrešne prestúpiť (zákon), ale ho neprestúpil, a mohol robiť zle, ale neurobil tak* (porov. Sir 31,8.10). Lebo to ho akoby preverilo v cnostnom konaní a ukázal sa ako verný, preto, Biantovo príslovie hovorí: *Moc ukáže hodnotu muža* ([1], V, 3). Mnohí totiž, keď dosiahnu najvyššie postavenie, odklonia sa od cnosti, hoci keď boli v nižšom postavení, zdali sa, že sú cnostní.

Teda toto nebezpečenstvo, ktoré ohrozuje dobré konanie vládcov, ich robí hodnými väčšej odmeny; a keby niekedy pre slabosť zhršli, ľudia ich skôr ospravedlnia a u Boha si ľahšie zaslúžia zľutovanie, keď, ako hovorí Augustín, *za svoje hriechy nezanedbávajú prinášať svojmu Bohu obeť pokory, skrúšenosti a modlitby* ([5], V, 24). Ako príklad možno uviesť situáciu, keď povedal Pán Eliášovi o izraelskom kráľovi Achabovi, ktorý veľa hrešil: *Pretože sa pokoril predom mnou, neprivediem nešťastie za jeho života* (1 Kr 21,29).

Na to, že kráľom náleží najvyššia odmena, poukazuje nielen rozum, ale potvrdzuje to aj Božia autorita. V Zachariášovi sa totiž hovorí, že v onen blažený deň, keď Pán bude ochrancom tých, čo budú bývať v Jeruzaleme (t. j. vo videní večného pokoja), domy ostatných budú ako dom Dávida, pretože všetci králi budú s Kristom a budú s ním kraľovať ako údy s hlavou; ale dom Dávidov bude ako dom Boží, pretože tak, ako pri vládnutí verne zastával Boží úrad medzi ľuďmi, tak bude aj v odmene bližšie k Bohu a bude v ňom ponorený (porov. Zach 12,8). Toto akoby v snoch tušili aj pohania, keď sa nazdávali, že vládcovia a ochrancovia obcí sa menia na bohov.

Jedenásta kapitola

Kráľ a vládca sa majú snažiť o dobrú vládu pre dobro seba samých a pre úžitok, ktorý z toho vyplýva; jeho opak vyplýva z tyranskej vlády

Keď sa kráľom v nebeskej blaženosti sľubuje taká veľká odmena, ak si dobre viedli pri vládnutí, musia byť veľmi opatrní a dávať si pozor, aby sa ich vláda nezvrátila v tyranii. Nič im totiž nemá byť milšie než to, že budú prenesení z kráľovskej hodnosti, ktorou vynikajú na zemi, do slávy nebeského kráľovstva. Tyrani, ktorí pre nejaký pozemský prospech opúšťajú spravodlivosť, však robia chybu: pripravujú sa o veľkú odmenu, ktorú mohli dosiahnuť dobrým vládnutím. Každý však vie, ak len nie je hlúpy alebo neveriaci, že je nerozumné pre také malé a časné dobro strátiť dobrá veľké a večné.

Treba tiež dodať, že z týchto časných dobier, pre ktoré tyrani opúšťajú spravodlivosť, majú väčší prospech kráľi, keď spravodlivosť zachovávajú.

V prvom rade preto, lebo sa zdá, že medzi všetkými svetskými vecami nie je nič, čomu by mal človek dať prednosť pred čestným priateľstvom. Ono spája cnostných dovedna, uchováva a zväčšuje cnosť. Všetci ho potrebujú pri všetkom, čo musia spraviť, lebo sa ani nevhodne nenatíska v šťastí, ani v nešťastí nechýba. Prináša veľké potešenie; až do tej miery, že akékoľvek potešenie sa bez priateľov obracia na hnus. S láskou sú však všetky útrapy ľahké, ba takmer nijaké; ani krutosť tyrana nie je taká veľká, aby sa človek nemohol tešiť z priateľstva. Keď totiž kedysi chcel syrakúzske tyran Dionýsius usmrtiť jedného z dvoch priateľov, ktorí sa volali Damón a Pythias, ten, ktorý mal byť usmrtený, si vymohol čas, aby sa mohol vrátiť domov a dať si do poriadku veci; druhý z priateľov sa vydal tyranovi ako záruka za jeho návrat. Keď sa však blížil určený deň a ten prvý sa nevracal, každý hovoril, aký hlúpy je ten, čo zostal ako záruka. A ten bez strachu trval na priateľovej vernosti. V tú samú hodinu, keď mal byť usmrtený, sa jeho priateľ vrátil. Tyran však v obdive nad ich charakterom odvolal popravu pre priateľskú vernosť a okrem toho žiadal, aby ho ako tretieho prijali medzi seba ako priateľa (porov. [18], IV, 7 ext 1).

Tyrani však dobro, akým je priateľstvo, nemôžu dosiahnuť, hoci po ňom túžia. Keď sa totiž nesnažia o spoločného dobro, ale o vlastné, vzniká medzi nimi a poddanými slabé spoločenstvo alebo žiadne. Každé priateľstvo sa však upevňuje na základe niečoho spoločného. Vidíme totiž, že priateľstvo spája tých, čo majú niečo spoločné, či už prirodzený pôvod, podobnosť mravov, alebo príslušnosť k akejkoľvek spoločnosti. Priateľstvo tyrana a poddaného je teda malé, či skôr žiadne, a keď zároveň tyranova nespravodlivosť utláča poddaných a necítia sa byť milovaní lež opovrhovaní, neprejavujú mu žiadnu lásku. A tyrani sa ani nemôžu na poddaných sťažovať, že ich nemilujú, lebo sami sa nesprávajú tak, aby si ich lásku zaslúžili.

No dobrých kráľov, ktorí sa usilovne starajú o spoločné dobro a u ktorých poddaní cítia, že vďaka ich námahe dosahujú veľké dobro, majú mnohí radi, keď ukazujú, že milujú poddaných – pretože najhoršie, čo sa môže v spoločnosti prihodiť, je situácia, keď sa priatelia nenávidia a dobrodincom sa odpláca dobro zlom.

A táto láska je príčinou, prečo je kráľovstvo dobrých kráľov pevné: poddaní totiž neváhajú vystaviť sa pre nich akýmkoľvek nebezpečenstvám; príkladom je Július Cézár,

o ktorom Suetonius píše, že svojich vojakov mal rád až natoľko, že keď počul o niektorej ich porážke, neostrihal si vlasy ani bradu, kým ju nepomstil. Tak si získal veľmi oddaných a udatných vojakov, takže keď ich zajali, často odmietli, aby im väznotelia zachovali život pod podmienkou, že budú ochotní bojovať proti Caesarovi (porov. [17], I, 67 – 68). Aj Oktaviána Augusta, ktorý vládol veľmi mierne, mali poddaní tak veľmi radi, že skoro všetci zomierajúci kázali obetovať určené obetné zvieratá [na to], aby on zostal nažive (porov. [17], II, 59). Nie je teda ľahké otriast' panstvom takého vládcu, ktorého ľud tak jednomyselne miluje; preto Šalamún hovorí: *Trón kráľa, ktorý spravodlivo súdi bedárov, bude stáť pevne naveky* (Prís 29, 14).

Panstvo tyranov však nemôže trvať dlho, lebo mnohí ich nenávidia. Nemôže sa totiž dlho zachovať to, čo odporuje túžbam mnohých. Sotva totiž môže niekto prežiť tento život, a netrpieť pritom nejaké protivenstvá. V čase protivenstva však nemôže chýbať príležitosť povstať proti tyranovi; a kde je príležitosť, tam sa medzi mnohými nájde aspoň jeden, čo príležitosť využije. Ľud však bude povstalcu zbožne nasledovať; a to, čo sa teší priazni mnohých, sa neuskutočňuje ťažko. Sotva sa teda môže stať, že by tyranovo panstvo pretrvávalo dlho.

To sa ukazuje aj vtedy, keď skúmame, čo uchováva tyranovo panstvo. Neuchováva ho totiž láska, pretože priateľstvo medzi poddanými a tyranom je malé alebo žiadne, ako to jasne vyplýva aj z predchádzajúcich úvah. Vernosťou poddaných si tyrania nemôže byť istá. V mnohých totiž nie je toľko cnosti, že by ich cnosť vernosti zastavila, keby mohli striasť jarmo nezaslúženého otroctva. Azda to však – podľa mienky mnohých – ani nie je proti vernosti, ak sa ľudom akokoľvek podarí vyhnúť sa tyranovej nehanebnosti. Z toho vyplýva, že vládu tyranov udržiava len strach, preto aj celé svoje úsilie vkladajú do toho, aby sa ich poddaní báli. Strach je však slabý základ. Tí totiž, čo sa poddávajú pre strach, povstanú proti vládcovi, keď sa naskytne príležitosť, že môžu dúfať v beztrnosť; a vzbúria sa tým prudšie, čím viac sa proti vlastnej vôli krotili len pre samotný strach. Aj voda, keď sa násilne privrie a nájde si škárku, tečie prudšie. No ani samotný strach nie je bez nebezpečenstva, lebo v dôsledku prílišného strachu si mnohí začnú zúfať. Zúfalá túžba po šťastí však prikazuje opovážlivo sa púšťať do čohokoľvek. Preto teda panstvo tyranov nemôže dlho trvať.

Nemenej než dôvody to však ukazujú aj príklady. Keby sme totiž skúmali skutky starých alebo nové udalosti, sotva zistíme, že panstvo nejakého tyrana trvalo dlho. Preto keď Aristoteles vo svojej *Politike* (V, 11) vymenúva mnohých tyranov, ukazuje, že panstvu všetkých bol po krátkom čase koniec, niektorí však vládli dlhšie, lebo svoju tyranu veľmi nevyhrocovali a v mnohom napodobňovali kráľovskú miernosť.

To sa však ukáže ešte jasnejšie pri skúmaní Božieho súdu. Ako totiž hovorí Jób: *Kraľovanie robí z človeka pokrytca pre hriechy ľudí*. Nikoho však nemožno pravdivejšie označiť za pokrytca, než toho, kto prevezme kráľovský úrad a ukáže sa ako tyran. Za pokrytca sa totiž označuje ten, kto predstavuje osobu iného, ako to zvykneme vídať v divadle. Tak teda Boh dovoľuje vládnuť tyranom, aby potrestal hriechy poddaných. Takýto trest sa však v Písme zvykol nazývať Božím hnevom. Preto Pán hovorí skrze Ozeáša: *Dal som ti vo svojom hneve kráľa* (Oz 13,11). Nešťastný je však kráľ, ktorý je ľudu daný v Božom hneve. Jeho panstvo totiž nemôže byť stále, lebo *Boh nezabúda na zmiľovanie ani pre hnev nezdržiava svoje zľutovanie* (porov. Ž 77,10); ba dokonca skrze

Joela sa hovorí, že je *dobrotivý a milosrdný, trpezlivý a veľmi ľútostivý a môže odvrátiť nešťastie* (Joel 2,13). Boh teda nedovolí, aby tyrani vládli dlho, ale po búrke, ktorú ľudu spôsobili, prinesie ľudu pokoj tým, že ich odstráni. Preto Mudrc hovorí: *Boh rozrúcaľ prestol pyšných vladárov a na ich miesto posadil pokorných* (Sir 10,17).

Skúsenosť tiež ukazuje, že králi skôr dosiahnu bohatstvo spravodlivosťou než tyraní lúpežou. Keďže sa množstvu poddaných vládza tyranov nepáči, tyraní musia mať veľa osobných strážcov, ktorí ich ochraňujú pred poddanými a na ktorých treba minúť viac, než ulúpia poddaným. Ale vládza kráľov, ktorá sa poddaným páči, má za strážcov všetkých poddaných – a na nich míňať netreba; ale často, keď treba, dajú kráľovi sami od seba viac, než by mohli tyraní ulúpiť; a tak sa spĺňa to, čo hovorí Šalamún: *Nieko [čiže králi] rozhadzuje – keď robia dobre poddaným – a stále mu pribúda. Druhý [čiže tyraní] lúpi to, čo nie je jeho, a má nedostatok vždy* (Prís 11,24).

Podobne sa však na základe spravodlivého Božieho rozhodnutia stáva, že tí, čo nespravodlivo zhromažďujú bohatstvo, ho neužitočne rozhadzujú alebo sa im spravodlivo odníme. Ako totiž hovorí Šalamún: *Lakomec nikdy nemá peňazi dostatok. Kto má rád majetok, nemá z neho nič* (porov. Kaz 5,9); a v *Knihe prísloví* sa dokonca hovorí: *Búra svoj dom, kto sa lakomo zháňa za ziskom* (Prís 15,27). No kráľom, ktorí sa snažia o spravodlivosť, Boh pridá bohatstvo tak, ako Šalamún, ktorý túžil po múdrosti, aby mohol súdiť, dostal prísľub hojného bohatstva (porov. 1 Kr 3, 9 – 13).

O sláve je zrejme zbytočné hovoriť. Kto by totiž pochyboval o tom, že dobrí králi nielen v živote, ale ešte viac po smrti akýmsi spôsobom žijú vďaka chvále a láske ľudí; meno zlých buď hneď upadne do zabudnutia alebo, ak vynikali v zlobe, spomína sa na nich s odporom. Preto Šalamún hovorí: *Na spravodlivého sa spomína s chválami, lež meno bezbožných spráchnivie* (porov. Prís 10,7), lebo buď upadne do zabudnutia, alebo zostane a páchne.

Dvanásta kapitola

Aj svetských dobier, ako sú bohatstvo, moc, česť a sláva, sa dostáva viac kráľom než tyranom, a o zle, ktoré sa dostane tyranom už za tohto života

Z toho je teda jasné, že stálosť moci, bohatstvo, česť a sláva, sa do sýtosti dostáva skôr kráľom než tyranom, hoci sa vládca uchyluje k tyranii, aby ich nezaslúžene dosiahol. Nieko sa totiž odchyľuje od spravodlivosti len vtedy, keď ho ženie túžba po nejakom prospechu.

Tyranovi navyše chýba najvyššia blaženosť, ktorá patrí kráľom za odmenu, a čo je horšie, získa si v mukách veľmi veľké trápenie.

Ak totiž nieko niekoho olúpi, uvrhne do otroctva alebo zabije, zasluhuje si najvyšší trest, a síce podľa ľudského súdu smrť, podľa Božieho súdu večné zatratenie. O čo viac treba o tyranovi súdiť, že si zasluhuje horšie tresty, keď všade všetkých olupuje, koná proti slobode všetkých a len tak svojvoľne kohokoľvek zavraždí!

Takí sa navyše zriedkakedy kajajú, lebo sa nadúvajú pýchou, hriechy ich zbavujú Boha, pochlebníctvo ľudí úsudku a veľmi zriedka môžu všetko česťne odčiniť. Ved' kedy vrátia všetko, čo si vzali mimo toho, čo im spravodlivo náležalo? Kedy učinia za-

dost' tým, ktorých utláčali a všelijako im nespravodlivo ubližovali?

K ich neschopnosti kajat' sa pridáva sa aj to, že všetko, čo beztrestne a bez odporu mohli spraviť, považujú za čosi, čo im je dovolené; preto sa nielen nenamáhajú napraviť svoje zlé skutky, ale zo svojho zvyku robia autoritu a bezočivosť hrešiť prenášajú na potomkov. A tak nebudú trestaní len za svoje zločiny pred Božou tvárou, ale aj za zločiny tých, ktorým zanechali príležitosť hrešiť pred Božou tvárou.

Ich hriech je ešte ťažší aj na základe dôstojnosti prijatého úradu. Ako totiž pozemský kráľ prísnejšie potrestá svojich ministrov, keď zistí, že sú proti nemu, tak aj Boh viac potrestá tých, z ktorých spravil vykonávateľov a ministrov svojho kráľovstva, ak konajú hanebne a obracajú Božie právo na horkosť. Preto sa aj v *Knihe múdrosti* hovorí na adresu nespravodlivých kráľov: *Lebo hoc ste služobníci jeho Kráľovstva, nevládli ste správne, nezachovávali zákon, ani nekráčali podľa Božej vôle. Príde na vás každú chvíľu a hrozne, lebo bude proti vládcom prísny súd. Ved' drobný človek si zasluhuje odpustenie z poľutovania, ale mocní budú mocne trestaní* (Múd 6,4 – 6). A o Nabuchodonozorovi sa skrze Izaiáša hovorí: *Stiahnu ťa do pekla, do hlbokého jazera. Tí, čo ťavidia, naklonia sa k tebe a pozorne sa na teba zahľadia* (porov. Iz 14,15 – 16), akoby ho tresty zasiahli hlbšie.

Kráľom sa teda dostáva hojne časných darov a Boh im pripravuje najvyšší stupeň blaženosti, zatiaľ čo tyrani sa často minú časných dobier, po ktorých túžia; okrem toho sú vystavení mnohým nebezpečenstvám, a čo je horšie, zbavujú sa večných dobier a sú určení na najťažšie tresty. Tí, čo prijímajú vladárske povinnosti, sa majú usilovne snažiť, aby boli poddaným kráľmi, nie tyranmi.

Tolko teda o tom, čo je kráľ (kap. 1 – 2), a o tom, že množstvu ľudí osoží mať kráľa (kap. 3 – 8), a napokon o tom, že vládcovi osoží byť množstvu poddaných kráľom, nie tyranom (kap. 9 – 12).

Trinásta kapitola

Pokračuje objasňovaním kráľovho úradu: a na prírode ukazuje, že kráľ je v kráľovstve ako duša v tele a Boh vo svete

Na základe toho, čo sme povedali, však treba ďalej skúmať, v čom spočíva kráľovský úrad a aký má byť kráľ.

Keďže však umenie napodobňuje prírodu ([2] II, 2), ktorú poznávame, aby sme mohli konať podľa rozumu, zdá sa najlepšie vysvetliť kráľov úrad podľa formy vlády v prírode.

V prírode však nachádzame všeobecnú aj čiastočnú vládu. Všeobecná znamená to, že všetko spadá pod vládu Boha, ktorý všetko riadi svojou prozreteľnosťou.

Čiastočná vláda, ktorá sa nachádza v človeku, sa však veľmi podobá Božej; a preto sa človek nazýva mikrokozmosom, keďže sa v ňom nachádza forma všeobecnej vlády. Ved' ako všetky telesné stvorenia a všetky duchovné mocnosti spadajú pod božskú vládu, tak údy tela a ostatné duševné mohutnosti ovláda rozum, preto sa má rozum k človeku podobne ako Boh k svetu.

No keďže, ako sme ukázali vyššie, človek je živočích od prirodzenosti spoločenský a žije v spoločnosti s inými, v človeku sa podobnosť s Bohom neobmedzuje len na to, že rozum riadi jedného človeka, ale rozumom jedného človeka sa riadi aj množstvo ľudí. To najviac prináleží kráľovskému úradu, zatiaľ čo aj u niektorých živočíchov, ktoré žijú v spoločnosti, nachádzame akúsi podobnosť s touto vládou, napr. u včiel, o ktorých sa hovorí, že majú medzi sebou kráľov, no nie preto, že im vládne rozum, ale vládne tu prirodzený inštinkt daný najvyšším vládcom, ktorý je pôvodcom prírody.

Nech teda kráľ vie, že prevzal túto úlohu: že má byť v kráľovstve ako duša v tele a ako Boh vo svete. Ak nad tým dôkladne uvažuje, jednak sa v ňom roznečuje horlivosť pre spravodlivosť, keď myslí na to, že má vykonávať vládu na mieste Boha, jednak získava zhovievavú a láskavú vládnuosť, keď poddaných považuje na svoje údy.

Štrnásť kapitola

Spôsob vlády zakladá na tejto podobnosti: Ako Boh každú vec odlišuje na základe nejakého poriadku, vlastnej činnosti a miesta, tak robí aj kráľ so svojimi poddanými; a to isté platí o duši

Treba teda skúmať, čo robí Boh vo svete. Tak sa totiž ukáže, čo má robiť kráľ. Vo všeobecnosti si však treba všimnúť dva Božie úkony vo svete. Jeden, ktorým svet stvoril, druhý, ktorým stvorený svet riadi. Tieto dva úkony vykonáva aj duša v tele. Duša totiž po prvé, dáva svojou silou⁵ telu formu a po druhé, duša riadi a hýbe telo. Z týchto úkonov však ku kráľovskému úradu viac prináleží druhý. Preto všetkým kráľom prináleží riadenie, a kráľ (rex) dostáva meno podľa toho, že svojou vládou (regimen) riadi.

Prvý úkon však neprislúcha všetkým kráľom. Nie všetci totiž zakladajú to kráľovstvo alebo obec, kde kralujú, ale starajú sa o kráľovstvo alebo obec, ktoré sú už založené. Treba však uvážiť, že keby nebolo prv toho, kto založil obec alebo kráľovstvo, nebolo by ani riadenie kráľovstva. Pod kráľovským úradom sa totiž rozumie aj založenie obce a kráľovstva. Mnohí totiž tie obce, v ktorých vládli, aj založili, napríklad Ninus Ninive a Romulus Rím.

Podobne k riadiacemu úradu patrí zachovávať riadené veci a používať ich na to, na čo boli ustanovené.

Nedokážeme teda úplne spoznať riadiaci úrad, ak nespoznáme výmer⁶ zakladania.

Výmer zakladania kráľovstva však treba prevziať z výmeru stvorenia sveta: pri ňom sa skúma (a) stvorenie sveta, (b) postupné oddeľovanie častí sveta. Ďalej však vidíme, že (c) jednotlivým častiam sveta sú pridelené rozličné druhy vecí, napríklad hviezdy nebu, vtáky vzduchu, ryby vode, živočíchy zemi; potom vidíme, že (d) Boh sa jednotlivcom v hojnosti postaral o všetko potrebné.

Tento výmer stvorenia však dôkladne a podrobne vyjadril Mojžiš. Najprv totiž ohlásil (a) stvorenie sveta, keď povedal: *Na počiatku stvoril Boh nebo a zem* (Gn 1,1); potom oznámil, že (b) Boh všetko v náležitom poriadku oddelil, menovite deň od noci, spodné [vody] od vrchných, more od súše. Potom oznamuje, že (c) nebo bolo vyzdobe-

⁵ Pozri pozn. 10 (pozn. prekl.).

⁶ Pozri pozn. 4 (pozn. prekl.).

né svetlami, vzduch vtákmi, more rybami, zem živočíchmi; nakoniec (d) bola ľudom určená vláda nad zemou a živočíchmi. Oznamuje však, že používanie rastlín určila Božia prozreteľnosť tak im, ako aj ostatným živočíchom.

(a) Zakladateľ obce a kráľovstva však nemôže znovu vytvoriť ľudí, miesta na bývanie a ostatné prostriedky na život, ale musí použiť to, čo už je v prírode, tak, ako aj ostatné umenia berú materiál pre svoju činnosť z prírody, napríklad kováč používa pri svojom remesle železo a staviteľ drevo a kamene.

Zakladateľ obce a kráľovstva teda musí najprv vybrať nejaké vhodné miesto,⁷ aby svojím zdravým charakterom zachovalo obyvateľov,⁸ úrodnosťou im vystačilo na potravu,⁹ pôvabmi sa im zapáčilo¹⁰ a hradbami ich ochránilo pred nepriateľmi. Ak mu však niečo z toho chýba, miesto bude tým vhodnejšie, čím viac bude mať týchto vlastností alebo vlastností ešte potrebnjších.

(b) Ďalej je potrebné, aby zakladateľ obce alebo kráľovstva vybrané miesto rozdelil podľa toho, čo vyžaduje dokonalosť obce alebo kráľovstva. Ak sa má napr. založiť kráľovstvo, treba určiť, ktoré miesto je vhodné na ustanovenie mesta, ktoré pre dediny, ktoré pre [vojenské] tábory, kde bude sídliť vzdelávanie, kde výcvik vojakov, kde bude trh atď. so všetkým, čo vyžaduje dokonalosť kráľovstva. Ak sa však zakladá obec, je potrebné určiť miesto pre svätyňu, miesto, kde bude sídliť právo a kde jednotliví remeselníci.

(c) Ďalej treba zhromaždiť ľudí a poslať ich na vhodné miesto podľa toho, čo vyžadujú ich povinnosti.

(d) A nakoniec sa treba postarať, aby sa každému jednotlivcovi dostávalo to, čo potrebuje podľa jeho konštitúcie a stavu, inak by totiž kráľovstvo ani obec nijako nemohli pretrvať.

To sú teda súhrnne podané veci, ktoré patria ku kráľovskému úradu pri zakladaní obce alebo kráľovstva, prevzaté z podobnosti so stvorením sveta.

Pätnásta kapitola

O tom, aký spôsob riadenia prislúcha kráľovi, keďže vládne podľa spôsobu Božieho riadenia; počiatok tohto spôsobu riadenia sa prebral z riadenia lode; porovnávanie kňazského a kráľovského panstva

No ako sa založenie obce či kráľovstva vhodne preberá zo vzoru stvorenia sveta, aj výmer riadenia treba prevziať z kormidlovania.¹¹

Predtým si však treba uvedomiť, že riadiť znamená vhodne doviest' riadené k náležitému cieľu. Tak sa aj o lodi hovorí, že je riadená, keď ju úmysel námorníka neporušenú vedie priamou cestou do prístavu. Ak je teda niečo zamerané na cieľ, ktorý leží mimo neho, napríklad ak loď mieri do prístavu, ten, čo riadi, je povinný nielen za-

⁷ Porov. II,1 (pozn. prekl.).

⁸ Porov. II,2 (pozn. prekl.).

⁹ Porov. II,3 (pozn. prekl.).

¹⁰ Porov. II,4 (pozn. prekl.).

¹¹ Pre riadenie aj kormidlovanie je v origináli jedno slovo: „gubernare“ (pozn. prekl.).

chovať vec neporušenú, ale aj doviest' ju do cieľa. Keby však bolo niečo, čo by nemalo cieľ mimo seba, úmysel vodcu by smeroval len k tomu, aby onú vec zachoval neporušenú v jej dokonalosti. A hoci sa vo svete nenachádza nič také – okrem samotného Boha, ktorý je cieľom všetkého –, predsa sa o to, čo je zamerané na vonkajší cieľ, mnohí rozmanitým spôsobom starajú. Jeden sa totiž zrejme bude starať o to, aby sa vec zachovala vo svojom bytí; druhý však o to, aby dosiahla väčšiu dokonalosť, ako sa to jasne ukazuje v prípade lode, z ktorej sme prevzali výmer vlády. Tesár má totiž na starosti opraviť to, čo sa na lodi pokazí, ale námorník sa stará o to, aby loď dovedol do prístavu.

Tak je to aj u človeka. Lekár sa totiž stará, aby sa život človeka zachoval v zdraví; hospodár sa stará o to, aby zabezpečil dostatok vecí, ktoré potrebuje k životu; učiteľ sa stará o poznanie pravdy; a ten, kto určuje mravy, aby žil podľa rozumu. A keby človek nebol určený pre iný, vonkajší cieľ, táto starostlivosť by mu stačila. Ale kým človek žije smrteľne, je tu preňho akési vonkajšie dobro, t. j. večná blaženosť, ktorú očakávame po smrti a ktorou je radosť z Boha. Lebo, ako hovorí Apoštol, *kým sme doma v tele, sme vzdialení od Pána* (2 Kor 5,6). Preto kresťan, pre ktorého bola táto blaženosť získaná Kristovou krvou a ktorý na jej dosiahnutie prijal závdavok Ducha Svätého, potrebuje ďalšiu duchovnú starostlivosť, ktorá ho smeruje do prístavu večnej spásy. Túto starostlivosť veriacim poskytujú služobníci Kristovej Cirkvi.

O celi celého množstva ľudí však treba súdiť rovnako ako o celi jednotlivca. Keby teda cieľom človeka bolo nejaké dobro, ktoré je v ňom, podobne by aj posledným cieľom vedeného množstva ľudí bolo získať také dobro a zotrvať v ňom; a keby takýmto posledným cieľom človeka či množstva ľudí boli život a zdravie tela, patrili by medzi povinnosti lekára. Ak by však posledným cieľom bola hojnosť a bohatstvo, kráľom ľudí by bol hospodár. Ak by však niečím takým, čo by spoločnosť mohla dosiahnuť, bolo dobro poznania pravdy, úradom kráľa by bol učiteľský úrad.

Zdá sa však, že cieľom ľudskej pospolitosti je žiť podľa cnosti. Ľudia sa totiž združujú preto, aby spolu dobre žili, čo by nikto nemohol dosiahnuť, keby žil sám; no dobrý život je život v cnosti; cieľom ľudskeho združovania je teda cnostný život. Svedčí o tom fakt, že súčasťou ľudskej pospolitosti sú len tí, čo navzájom zdieľajú dobrý život. Keby sa totiž ľudia združovali len preto, aby žili, zvieratá a otroci by boli určitou súčasťou občianskej spoločnosti. Keby sa však združovali preto, aby získali bohatstvo, potom by k jednej obci patrili všetci, čo spolu obchodujú, no vidíme, že do jednej pospolitosti patria len tí, ktorých jedny zákony a jedna vláda vedú k dobrému životu (porov. [4], III, 9).

Človek je však životom podľa cnosti zameraný na ďalší cieľ, ktorý spočíva v radosť z Boha – ako sme už povedali vyššie –, preto musí mať ľudská pospolitosť ten istý cieľ ako jeden človek. Posledným cieľom ľudskej pospolitosti teda nie je život v cnosti, ale cnostným životom dosiahnuť radosť z Boha.

Keby sa však tento cieľ dal dosiahnuť zdatnosťou,¹² ktorá je v ľudskej prirodzenosti, bolo by potrebné, aby ku kráľovým povinnostiam patrilo viesť ľudí k tomuto cieľu.

¹² Tento odstavec spája s predchádzajúcim a nasledujúcim slovo „virtus“ v rozličných významoch (pozri pozn. 10). Myšlienkový postup je asi takýto: Život podľa cnosti (virtus) nie je posledným cieľom človeka a tento cieľ sa ani nedá dosiahnuť ľudskou zdatnosťou (virtus); to, že ho človek dosiahne, je v božej moci (virtus) (pozn. prekl.).

Predpokladáme totiž, že kráľom sa nazýva ten, kto má v ľudských veciach najvyššiu vládu. Vláda je však tým vyššia, čím k vyššiemu cieľu vedie. Vidíme totiž, že ten, komu prislúcha posledný cieľ, vždy prikazuje tým, ktorých činnosť sa týka prostriedkov na dosiahnutie posledného cieľa; napríklad keď kormidelník, ktorému prináleží rozvrhovať plavbu, prikazuje tomu, čo stavia loď, ako má vyrobiť loď vhodnú na plavbu (porov. [2], II, 2); a občan, ktorý používa zbrane, prikazuje remeselníkovi, aké zbrane má vyrobiť.

No keďže cieľ, ktorým je radosť z Boha, človek nedosiahne ľudskou zdatnosťou, ale vďaka Božej moci – ako hovorí Apoštol: *Božia milosť je večný život* (porov. Rim 6,23) –, k tomuto cieľu neprivádza človeka ľudská, ale Božia vláda. Takáto vláda teda prislúcha tomu kráľovi, ktorý je nielen človek, ale aj Boh, čiže nášmu Pánovi Ježišovi Kristovi, ktorý z ľudí urobil Božích synov a voviedol ich do nebeskej slávy. Toto kráľovstvo, jemu zverené, sa teda nikdy neporuší, pretože vo svätom Písme sa nazýva nielen kňazom, ale aj kráľom: *Bude ako kráľ panovať múdro* (Jer 23,5); preto sa od neho odvodzuje kráľovské kňazstvo. Navyše všetci veriaci v Krista, keďže sú jeho údmi, nazývajú sa kráľmi aj kňazmi.

Služba v tomto kráľovstve nie je teda zverená kráľom, ale – aby boli pozemské a duchovné veci odlíšené – kňazom, a predovšetkým najvyššiemu kňazovi, nástupcovi Petra, Kristovmu námestníkovi, rímskemu pontifikovi, ktorému majú byť všetci králi kresťanského ľudu poddaní ako samotnému Pánovi Ježišovi Kristovi. Tak totiž majú byť tí, ktorým prináleží starosť o čiastkové ciele, poddaní tomu, komu prináleží starosť o posledný cieľ, a majú sa riadiť jeho vládou.

Keďže teda pohanské kňazstvo a celý kult božstiev slúžil na získanie časných dobier, ktoré sú všetky zamerané na spoločné dobro mnohých – čo spadá pod právomoc kráľa –, bolo vhodné, že pohanskí kňazi boli poddaní kráľovi. A keďže aj v *Starom zákone* boli prisľúbené pozemské dobro – neprisľúbili ich zlí duchovia, ale pravý Boh sľúbil, že nimi obdaruje zbožný ľud –, čítame, že aj v *Starom Zákone* boli kňazi poddaní kráľom. No v *Novom zákone* je kňazstvo vyššie, lebo vedie ľudí k nebeským dobrám; preto podľa Kristovho zákona majú byť králi poddaní kňazom.

A tak Božia Prozreteľnosť záračne zariadila, že v meste Rím, ktoré Boh ustanovil za budúce prvé sídlo kresťanského ľudu, sa pomaly udomáčňoval zvyk, že vodcovia obcí sa podriaďovali kňazom. Ako totiž píše Valerius Maximus, *naša obec vždy všetko kládla na druhé miesto za náboženstvo, aj to, v čom chcela vidieť slávu najvyššieho majestátu. Preto kráľovstvá neváhali slúžiť božstvám, vláda nad ľudskými vecami sa posudzovala podľa toho, či dobre a stále slúži božskej moci* ([18], I, 1, 9).

Pretože však aj v Galii vraj veľmi prekvitalo náboženstvo kresťanských kňazov, Boh dovolil, aby aj pohanskí kňazi u Galov (ktorých nazývali druidi), určovali právo v celej Galii, ako píše Július Cézar vo svojej knihe o vojne v Galii ([6], VI, 13).

Šestnásta kapitola

Tak, ako dosiahnutie posledného cieľa vyžaduje, aby kráľ usmerňoval svojich poddaných k životu podľa cnosti, má ich usmerňovať aj k čiastkovým cieľom; stanovuje sa, čo vedie k dobrému životu, a čo mu prekáža, akými prostriedkami sa má kráľ vyrovnat' so spomínanými prekážkami

Ako je však život, ktorý tu ľudia dobre žijú, zameraný na blažený život, ktorý, ako dufame, nás čaká v nebi, ako na cieľ, tak sú na dobro mnohých ako na cieľ zamerané všetky čiastkové dobré, o ktoré sa ľudia starajú, či už je to bohatstvo, zisk, zdravie, výrečnosť, alebo vzdelanie. Ak teda – ako sme povedali – ten, kto má na starosti posledný cieľ, má spravovať tých, ktorí sa starajú o prostriedky vedúce k cieľu a riadiť ich svojou vládou, ukazuje sa, že kráľ má byť poddaný panstvu a kráľovstvu spravovanému kňazským úradom a pritom vládnuť všetkým ľudským úradom a spravovať ich príkazmi svojej vlády.

No každý, komu je uložené zdokonaľiť niečo, čo je zamerané na niečo iné ako na cieľ, musí brať ohľad na to, aby jeho konanie bolo v zhode s cieľom; napríklad kováč kuje meč tak, aby bol vhodný na boj, a staviteľ má dom naprojektovať tak, aby bol vhodný na bývanie. Keďže teda cieľom života, ktorý teraz dobre žijeme, je nebeská blaženosť, potom ku kráľovskému úradu patrí starať sa o dobrý život spoločenstva, aby bol v zhode s dosiahnutím nebeskej blaženosti, čiže aby nariad'oval to, čo vedie k nebeskej blaženosti, a podľa možnosti zakazoval opak. Aké sú však prostriedky na dosiahnutie pravej blaženosti, a aké sú prekážky tohto úradu, to poznávame z božského zákona a náuka o ňom patrí k úradu kňazov: *Pery kňaza zachovávajú poznanie a z jeho úst sa vyhl'adáva zákon* (porov. Mal 2,7). A preto Pán v *Deuteronomiu* prikazuje: *Keď [kráľ] nastúpi na kráľovský trón, nech si odpíše tento druhozákon do knihy podľa vzoru, ktorý si zadováži od kňazov kmeňa Léviho. Nech ho má pri sebe a nech z neho číta po všetky dni svojho života, aby sa naučil báť sa Pána, svojho Boha, a zachovávať všetky slová tohto zákona a všetky tieto príkazy* (Lv 17,18 – 19).

Kráľ, dôkladne poučený božským zákonom, sa má teda predovšetkým snažiť najst' spôsob, ako môžu jeho poddaní dobre žiť. Táto snaha sa rozdeľuje na tri zložky, a síce: (A) vytvoriť v pospolitosti poddaných dobrý život; (B) takto vytvorený ho uchovávať; (C) uchovaný ho zlepšovať. Dobrý život jedného človeka však vyžaduje dve veci: jednu prvoradú, ktorou je konanie podľa cnosti (lebo vďaka cnosti dobre žijeme); druhú však druhoradú a akoby inštrumentálnu, totiž dostatok telesných dobier, užívanie ktorých je potrebné na cnostné konanie ([1], I, 9).

(A) Jednota človeka pochádza z prírody; o jednotu mnohých, ktorá sa nazýva pokoj, sa však má starať vládca usilovnosť. Vytvorenie dobrého života mnohých teda vyžaduje tri veci: 1. aby pospolitosť bola usporiadaná do jednoty pokoja; 2. aby pospolitosť zjednotená zväzkom pokoja bola vedená k dobrému konaniu. Človek totiž môže konať dobro len za predpokladu jednoty svojich častí. A podobne aj ľudská pospolitosť, ktorej chýba jednota pokoja, zabraňuje konať dobro, keď bojuje sama proti sebe; 3. vyžaduje sa, aby vďaka kráľovej starostlivosti bol vždy dostatok vecí potrebných na dobrý život.

(B) Keď teda kráľovský úrad takto vytvorí dobrý život pospolitosti, musí sa ďalej

starat' o jeho uchovanie. Sú však tri príčiny, ktoré nedovoľujú, aby verejné dobro pretrvávalo, pričom jedna z nich vychádza z prirodzenosti. Dobro mnohých sa totiž nemá vytvoriť len na nejakú dobu, ale tak, aby bolo akoby večné. No 1. keďže ľudia sú smrteľní, ne- môžu trvať naveky. Ani kým žijú, nemajú stále rovnakú silu, keďže ľudský život podlieha mnohým zmenám; ľudia teda nie sú po celý život rovnako schopní zastávať tie isté úrady. 2. Druhá prekážka uchovania verejného dobra pochádza zvnútra a spočíva v zvrátenosti vôle ľudí, keď sa im buď nechce vykonávať to, čo štát vyžaduje, alebo ešte aj škodia pokoju pospolitosti, keď prestupujú spravodlivosť, a tým narúšajú pokoj druhých. 3. Tretia prekážka zachovania štátu pôsobí zvonka, keď sa v dôsledku nájazdov nepriateľov pokoj vytratí a niekedy sa kráľovstvo alebo obec od základov rozvráti.

V tejto súvislosti sa teda kráľ má starať o tri veci: a) aby po istých ľuďoch nastupovali iní a striedali tých, čo sú na čele rozličných úradov – ako keď sa Boh pri svojom vládnutí stará o to, aby popri veciach, ktoré môžu zaniknúť, vznikali iné a nastupovali na ich miesto, lebo tie isté nemôžu trvať navždy, aby sa tak zachovala celosť vesmíru; tak sa vďaka kráľovej starostlivosti zachováva dobro podriadenej pospolitosti, keď sa stará, aby iní nastúpili na miesto tých, čo odišli; b) aby svojimi zákonmi a príkazmi, trestami a odmenami zabraňoval svojim poddaným v neprávosti a viedol ich k cnostným skutkom, a tak si bral príklad z Boha, ktorý dal ľuďom zákon, a tým, čo ho zachovávajú, dá odmenu, tým, čo ho prestupujú, tresty; c) kráľ sa má starať, aby zachoval svojich poddaných v bezpečí pred nepriateľmi. Nič by totiž neosožilo vyhýbať sa vnútorným nebezpečenstvám, keby sa nevedel obrániť pred vonkajšími.

(C) Aby teda bola spoločnosť dobre ustanovená, zostáva tretia vec, čo patrí ku kráľovmu úradu: starať sa o rozvoj. To dokáže vtedy, keď sa pri spomínaných jednotlivostiach snaží napraviť, ak je niečo v neporiadku, ak niečo chýba, snaží sa to doplniť, ak sa dá niečo zlepšiť, snaží sa to zdokonaľiť. Preto aj Apoštol napomína veriacich, aby sa vždy usilovali o vyššie dary milosti (porov. 1 Kor 12,31).

To všetko teda patrí ku kráľovskému úradu; teraz je potrebné preskúmať túto tému podrobnejšie v jej jednotlivostiach.

DRUHÁ KNIHA

Prvá kapitola

Kráľovi prináleží zakladať mestá či tábory, aby dosiahol slávu, a že má na to vyberať miesta s miernym podnebím; ďalej sa uvádza, aké z toho majú kráľovstvá výhody a aké nevýhody z opaku

Najprv teda treba vyložiť kráľov úrad od založenia obce alebo kráľovstva. Ako totiž hovorí Vegetius, najmocnejšie národy a najslávnejšie kniežatá nemohli dosiahnuť väčšiu slávu ako založiť nové obce alebo obce založené inými získané pri expanzii pomenovať svojím menom ([19], IV, úvod); to však súhlasí s náukou Svätého písma. Mudrc totiž hovorí: *Stavba mesta zachováva meno človeka* (porov. Sir 40,19). Ved' Romulovo meno poznáme ešte aj dnes len preto, že založil Rím.

Ak sa vyskytne príležitosť založiť obec či kráľovstvo, kráľ má v prvom rade vybrať kraj s miernym podnebím. Obyvatelia totiž dosahujú vďaka miernemu podnebiu kraja mnohé výhody.

Vďaka nemu dosahujú predovšetkým zdravie tela a dlhý život. Ved' zdravie spočíva v istom správnom pomere štiav, preto sa bude uchovávať na mieste s miernym podnebím;¹³ podobné sa totiž zachováva sebe podobným. Ak je však v kraji nadmerné teplo alebo príliš chladno, kvalita tela sa nutne mení podľa kvality vzduchu; preto sa niektoré živočíchy akýmsi prirodzeným úsilím v chladnom období sťahujú na teplé miesta a za teplého počasia zase vyhľadávajú studené miesta, aby z opačnej teploty na danom mieste dosiahli mierne podnebie.

Ďalej: Keďže živočích žije vďaka teplu a vlhkosti, ak je teplo intenzívne, prirodzená vlhkosť sa rýchlo stratí a život odumiera, ako keď sa zahasí lampa, keď sa pre veľký oheň rýchlo strávi palivo, ktoré do nej vliali. Preto vraj v niektorých veľmi teplých krajinách Etiópie ľudia nežijú viac ako tridsať rokov. No v príliš studených krajinách prirodzená vlhkosť ľahko zamrzne a prirodzené teplo vyhasne.

Ďalej: Na vojny, ktorými sa ochraňuje ľudská spoločnosť, sa najviac hodí mierny kraj. Ako totiž píše Vegetius: *Vraví sa, že všetky národy, ktoré sú blízko Slnka, sú vysušené prílišným teplom, a síce lepšie chápu, no majú menej krvi, a preto nemajú neústupčivosť a smelosť bojovať zblízka, lebo sa boja rán, keď vedia, že majú málo krvi. A naopak severné národy, vzdialené od horúčav Slnka, sú síce nerozvážnejšie, ale štedro prelievajú krv a hneď sú hotové do vojny. Tým, čo obývajú miernejšie končiny, stačí množstvo krvi, aby pohrdali ranami aj smrťou, a nechýba im rozumnosť, ktorá vo vojenských táboroch zachováva disciplínu a nemenej osoží používať ju pri plánovaní stratégie* ([19], I, 2).

Mierny kraj napokon prospieva politickému životu. Lebo, ako hovorí Aristoteles vo svojej *Politike* (VII, 7), národy, ktoré žijú v studených krajinách, sú síce plné odvahy, no viac zaostávajú v rozumových a umeleckých schopnostiach, sú teda slobodnejšie. Nežijú však politicky a pre nerozumnosť nedokážu ovládať susedov. Národy, ktoré žijú v teplých krajinách, majú síce dušu rozumovo a umelecky nadanú, no chýba im odvaha, preto sú poddané a poddané zostávajú. No národy, čo žijú na miestach s primeraným podnebím, majú účasť na oboch: preto zostávajú slobodné, môžu aj najintenzívnejšie politicky žiť a dokážu vládnuť aj iným.

Na založenie mesta alebo kráľovstva sa má teda vybrať kraj s miernym podnebím.

Druhá kapitola

Ako majú králi a kniežatá na zakladanie obcí či kráľovstiev vyberať kraje, v ktorých je zdravý vzduch; ako sa taký vzduch rozpozna a podľa akých znakov

Po výbere kraja, je potrebné vybrať pre utvárajúcu sa obec vhodné miesto, od ktorého zrejme treba vyžadovať predovšetkým zdravý vzduch. Základom občianskeho spolužitia je totiž prirodzený život a ten zachováva v neporušenosti zdravý vzduch.

¹³ „Náležitý zmiešanie“ aj „mierne podnebie“ sa tu vyjadrujú tým istým slovom: temperies, prípadne slovami príbuznými: „temperatus“ a pod. (pozn. prekl.).

Miesto však bude najzdravšie vtedy, keď, ako hovorí Vitruvius,¹⁴ *bude vyvýšené, nebude hmlisté ani plné osuhlí, nebude obrátené ani k sparným, ani k studeným svetovým stranám... a napokon nebude v blízkosti močiara* (1).

Vyvýšenosť miesta zvykne prispievať k zdravému povetriu, lebo vyvýšené miesto je otvorené povievajúcim vetrom, ktoré prečisťujú vzduch; aj výpary, ktoré sa pôsobením slnečných lúčov uvoľňujú zo zeme a z vôd, sa viac zhromažďujú v údoliach a na nižších miestach, než na vyšších. Preto je na vysokých miestach jemnejší vzduch.

Takejto jemnosti vzduchu, ktorá veľmi prospieva slobodnému a čistému dýchaniu, prekážajú hmly a osuhle, ktoré sa zvyknú hojne vyskytovať na veľmi vlhkých miestach; preto zisťujeme, že takéto miesta sú pre zdravý vzduch nepriaznivé.

Močaristé miesta oplývajú vlhkosťou, preto treba pre utvárajúce sa mesto vybrať miesto vzdialené od močiarov. *Lebo keď pri východe slnka dosiahnu toto miesto ranné vetriky – a hmly, ktoré z nich vznikli, sa spoja s močiarnymi –, rozptýlia dych jedovatých močiarnych živočíchov po zmiešaných hmlách, a tak miesto zamoria* (1). Keby však mestá postavené v močiároch, ktoré sú blízko mora, boli obrátené na sever alebo približne tým smerom a tieto močiare by boli vyššie ako morské pobrežie, boli by zrejme vybudované rozumne. *Lebo zavedením priekop možno odtok vody otvoriť smerom k pobrežiu a more hnané búrkami sa preleje do močiarov... a nedovolí močiarnym živočíchom, aby sa narodili. A keby z vyšších miest prišli nejaké živočichy, zahynú, lebo nebudú zvyknuté na slaná vodu* (11).

Miesto pre mesto treba určiť aj podľa správneho pomeru tepla a chladu s ohľadom na rozličné svetové strany. *Lebo keď je mesto, postavené príliš blízko mora, obrátené na juh, nebude zdravé* (1). Takéto miesta budú totiž síce ráno studené, lebo sa na ne neopiera slnko, napoludnie však budú na slnku vriieť. *No miesta obrátené na západ... sú pri východe slnka vlahé, alebo aj chladné, na poludnie teplé a večer rozpálené* (1) pre stúpajúce teplo a opreté slnko. Ak sú však obrátené na východ, ráno sa síce pre priamu polohu oproti slnku mierne zohrievajú, no napoludnie sa teplota priveľmi nezvýši, lebo slnko nie je o miesto priamo opreté; večer sa však tieto miesta ochladzujú, lebo sú úplne odvrátené od slnečných lúčov. Rovnaký alebo podobný pomer bude vtedy, keď miesto pre mesto bude obrátené na sever, pričom bude preň platiť opak toho, čo sme o ňom povedali, keď bolo obrátené na juh.

Zo skúsenosti však vieme, že vo väčšom teple ľudia chorľavejú. *Lebo telá, prenesené z chladných krajov do teplých, sa nemôžu dlho udržať a porušujú sa, pretože teplo vysáva paru a rozkladá prirodzené sily; preto telá v lete chorľavejú aj na zdravých miestach* (4).

Zdravie tela si však vyžaduje užívanie vhodných pokrmov, preto pri posudzovaní zdravotnosti miesta, ktoré sa vyberá pre utvárajúce sa mesto, treba prihliadnuť na stav potravy, ktorá sa urodí na danom území; to však staré národy zvykli zisťovať od živočíchov, ktoré sa na danom území živili. Keďže ľudia majú s inými živočíchmi spoločné to, že sa živia tým, čo sa urodí na zemi, vyplýva z toho, že ak sa zistí, že vnútornosti zabitých živočíchov sú zdravé, potom by sa aj ľudia mohli na tom mieste zdravo stravovať.

¹⁴ V tejto kapitole sa mnoho cituje a parafrázuje zo 4. kapitoly I. knihy Vitruviovho diela *O architektúre* [20]. Doslovné (alebo takmer doslovné) citáty sú vytlačené kurzívou. Číslo za nimi označujú číslo paragrafu (pozn. prekl.).

vať (porov. 9). Ak sú však údy zabitých živočíchov na pohľad chorľavé, rozumnejšie je vari uznať, že obývanie toho miesta by nebolo zdravé ani pre ľudí.

Tak, ako sa má vyžadovať mierne podnebie, má sa vyžadovať aj zdravá voda. Zdravie tela totiž najviac závisí od toho, čo ľudia najčastejšie užívajú. A o vzduchu je jasné, že ho každý deň dýchaním vťahujeme do seba až k zdroju života; zdravý vzduch preto predovšetkým prispieva k dobrému zdraviu tela. A keďže spomedzi všetkého, čo prijímame ako živiny, najčastejšie užívame vodu tak v nápojoch, ako aj v pokrmoch, nič okrem čistoty vzduchu nenáleží viac k zdravému kraju než zdravá voda.

Je tu ešte ďalší znak, podľa ktorého môžeme usudzovať, že miesto je zdravé: ak totiž majú ľudia žijúci na danom mieste tváre na pohľad dobre sfarbené, telá mohutné a údy dobre vyvinuté, ak je tam mnoho detí, ktoré prekypujú životom, a ak tam žije mnoho starcov. A naopak, ak majú ľudia tváre na pohľad znetvorené, telá slabé, údy vyčerpané alebo chorľavé, ak je tam málo detí alebo sú chorľavé a navyše je tam piskromne starcov, nemožno pochybovať o tom, že toto miesto je smrtonosné.

Tretia kapitola

Je potrebné, aby obec, ktorú kráľ vybuduje, mala zásobu potravín, pretože bez nich obec nemôže byť dokonalá; rozlišuje sa dvojaký spôsob obstarávania týchto zásob, no prvý z nich sa doporučuje viac

Treba však, aby miesto, ktoré sa vyberie na vybudovanie mesta, nielen svojim zdravím zachovávalo obyvateľov, ale aby úrodnosťou stačilo aj na výživu. Nie je totiž možné, aby množstvo ľudí žilo tam, kde nie je naporúdzi zásoba potravín. Preto, ako uvádza Vitruvius, keď skúsený architekt Xenokrates¹⁵ ukazoval Alexandrovi Macedónskemu, že na ktoromsi vrchu sa dá postaviť vynikajúce mesto, Alexander sa vraj opýtal, či sú [tam] polia, ktoré by mohli mestu zaobstarat' dostatok obilia. A keď zistil, že nie, povedal, že keby niekto vybuďoval obec na takom mieste, zasluhuje pokarhanie (porov. [20], II, úvod). *Lebo ako narodené dieťa nemôže byť uživené ani privedené k stupienkom života bez mlieka svojej dojky, tak obec... nemôže mať veľké množstvo ľudí bez hojnosti potravín* (3).

Sú však dva spôsoby, ktorými možno každej obci zabezpečiť hojnosť. Jeden, ktorý sme už spomenuli, keď sa vďaka úrodnosti kraja hojne dorobí všetko, čo ľudský život vyžaduje. Druhý spôsob je obchodovanie, ktorým sa veci potrebné na život z mnohých strán podovážajú na jedno miesto.

Prvý spôsob sa však jasne ukazuje byť vhodnejší. Všetko je totiž tým dôstojnejšie, čím sebestačnejším sa javí; lebo keď niekomu niečo chýba, ukazuje, že je nedokonalý. Väčšiu sebestačnosť má však tá obec, ktorej okolitá krajina v dostatočnej miere poskytuje veci potrebné na život, nie tá, ktorá ich musí získavať obchodom od iných. Obec je totiž dôstojnejšia, ak má hojnosť vecí z vlastného územia, než ak má hojnosť vďaka obchodníkom; a zdá sa to byť aj bezpečnejšie, keďže vojnové udalosti a rozličné nebezpečenstvá na cestách môžu ľahko zabrániť prevozu potravín, a tak sa obec pre nedostatok potravín ocitne v tiesni.

¹⁵ Podľa Vitruvia sa architekt volal Deinokrates (pozn. prekl.).

Vlastná hojnosť je užitočnejšia aj pre občianske spolužitie. Obec, ktorá na svoje udržanie potrebuje množstvo obchodníkov, totiž nevyhnutne musí trpieť neustály styk s cudzincami. Styk s cudzincami však podľa Aristotelovej náuky v *Politike* (VII,6) často kazí mravy občanov, pretože sa nevyhnutne stáva, že cudzí ľudia, vychovaní inými zákonmi a mravmi, konajú v mnohých prípadoch inak než podľa mravov domácich, takže keď domáci budú príkladom podnecovaní konať podobne, v občianskom spolužití nevyhnutne nastane zmätok.

Ďalej: Ak sa obchodu budú venovať samotní domáci, otvoria sa dvere viacerým nerestiam. Keďže sa totiž snaha obchodníkov najviac zameriava na zisk, obchodovanie vedie srdcia občanov k chamtivosti, a tak sa stane, že všetko v obci bude predajné, ľudia si prestanú veriť, vytvorí sa priestor pre podvody, každý bude pohrdáť verejným dobrom a horlivo bude oddaný len vlastnému prospechu; bude chýbať úsilie o cnosť a česť, ktorá je odmenou za cnosť, sa bude ponúkať každému; preto sa v takejto obci občiansky styk nevyhnutne naruší.

Obchodovanie je však protivou vojenského cvičenia. Keď totiž obchodníci pracujú v ústraní, nenamáhajú sa, a pretože si užívajú rozkoše, stávajú sa zmäkčilými na duchu – a aj ich telá slabnú a stávajú sa nevhodnými pre vojenskú námahu. Preto je podľa občianskeho práva obchodovanie vojakom zakázané.

Napokon väčší pokoj zvykne byť v takej obci, ktorej ľud sa zriedkavejšie zhromažďuje a menej prebýva medzi mestskými hradbami. Časté zhromažďovanie ľudí totiž dáva príležitosť k sporom a poskytuje zámienky na vzbury. Preto je podľa Aristotelovej náuky užitočnejšie, keď sa ľud zamestnáva mimo obcí, než keď sa spoločne zdržiava medzi mestskými hradbami. Ak sa však obec venuje obchodu, je nevyhnutné, aby ľudia sídlili vo vnútri mesta a tam vykonávali obchody.

Je teda lepšie, keď obec získava zásobu potravín z vlastných polí, než keď je celkom odkázaná na obchod.

Nie je však ani potrebné obchodníkov z obce celkom vylúčiť, pretože nie je ľahké nájsť miesto, ktoré by tak prekypovalo vecami potrebnými pre život, že by nebolo potrebné niektoré z nich priväzovať odinakiaľ; a z tých vecí, ktorými dané miesto prekypuje, by sa mnohým nahromadilo škodlivé množstvo, keby ich obchodnícky stav nemohol vyviezť na iné miesta. Preto je potrebné, aby dokonalá obec obchod s mierou využívala.

Štvrtá kapitola

Kraj, ktorý kráľ vyberá na založenie obcí či táborov, má mať svoje krásy a že občania sa majú obmedzovať a užívať ich s mierou, pretože sú veľmi často príčinou rozkladu, ktorý kráľovstvo rozvracia

Pre obce, ktoré sa majú vybudovať, treba tiež vybrať miesto, ktoré bude pôvabmi obveseľovať obyvateľov. Nie je totiž ľahké opustiť pôvabné miesto a na mieste, ktorému pôvab chýba, sa nezhrmáždí veľa ľudí, lebo ľudský život nemôže byť dlho bez pôvabu. K tomuto pôvabu však patrí to, že sa v kraji rozprestierajú pláne polí, rastie tam veľa stromov, vyniká blízkosťou vrchov, obveseľuje hájmi a je zavlažované vodami.

Keďže však príliš veľa pôvabu ľudí priveľmi vábi k rozkošiam, čo obci veľmi škodí,

dí, treba ich užívať s mierou.

Po prvé preto, že ľudia, ktorí majú čas len na rozkoše, prichádzajú o úsudok. Príjemnosť sa im totiž cez zmysly vtiera do duše, takže o príjemných veciach nemôžu slobodne súdiť. Preto podľa Aristotelovho výroku rozkoš rozkladá sudcovu rozumnosť.

Po druhé, príliš veľa rozkoší spôsobuje, že sa nedosahuje dôstojná cnosť. Nič totiž tak nevedie k nemiernemu nadbytku, ktorý narušuje cnostný stred, ako rozkoš; prirodzenosť rozkoše je totiž nenásytná, a tak keď si užijeme malú rozkoš, tá nás strháva do lákadiel hanebných rozkoší, ako keď suché drevo vzplanie od malého ohňa. Žiadostivosť sa však rozkošou nenasycuje, naopak, keď rozkoš ochutnáme, ešte viac v nás rozpaľuje smäd po rozkoši. Preto k úlohe cnosti patrí, aby sa ľudia zdržiavali nadmerných rozkoší. Keď sa totiž ľudia vyhnú nadbytku, ľahšie dospejú k cnostnému stred.

Ďalej tí, čo sa príliš oddávajú rozkošiam, mäknú na duchu, stávajú sa malomyseľnými a nesnažia sa o nič veľké ani neznesú žiadnu námahu a každé nebezpečenstvo ich vydesí; preto rozkoše veľmi škodia vojenskému stavu. Vegetius v knihe *O vojenstve* hovorí: *Menej sa bojí smrti ten, kto v živote zakúsil menej rozkoší* (porov. [19], I, 3; in: [11], VI, 2).

Nakoniec ľudia rozložení rozkošami často zlenivejú, potrebné zamestnanie a povinnosti odložia bokom a starajú sa len o rozkoše, pri ktorých rozhádzu to, čo iní nazhromaždili. A tak keď sa blíži chudoba – pretože nemôžu byť bez navyknutých rozkoší –, púšťajú sa do krádeží a lúpeží, aby mali za čo uspokojovať svoje chůtky.

Obci teda škodí, keď príliš prekypuje príjemnými vecami, či už v dôsledku povahy miesta, alebo v dôsledku niečoho iného. Je teda vhodné, aby v ľudskom spolunažívaní bolo trochu príjemnosti, akoby na okorenenie, aby ľudia pookriali na duchu.

LITERATÚRA

- [1] ARISTOTELES: *Etika Nikomachova*. prel. Július Špaňár. Bratislava: Pravda 1979.
- [2] ARISTOTELES: Fyzika. In: *Antológia z diel filozofov. Zväzok druhý Od Aristotela po Plotina*. Bratislava: Pravda 1972, s. 71 – 241.
- [3] ARISTOTELES: Metafyzika. In: *Antológia z diel filozofov. Zväzok druhý Od Aristotela po Plotina*. Bratislava: Pravda 1972. s. 243 – 492.
- [4] ARISTOTELES: *Politika*. prel. Július Špaňár. Bratislava: Pravda 1988.
- [5] AUGUSTÍN, A.: *Boží štát*. prel. Ján Kováč. Trnava: SSV 2005.
- [6] CAESAR, G. I.: Zápisky o vojne v Galii. In: *Zápisky o vojne v Galii. Zápisky o občianskej vojne a iné*. Prel. Jozef Hrabovský, Adriana Slamová, Tomáš Oravec. Bratislava: Tatran 1988.
- [7] CICERO, M. T.: Tuskulské hovory. In: *Tuskulské hovory. Laelius o priateľstve a iné*. Prel. Daniel Škoviera. Bratislava: Tatran 1982.
- [8] DYSON, R. W.: *St Thomas Aquinas' Political Writings*. Cambridge: Cambridge University Press 2002.
- [9] STRABO, W.: Glossa Ordinaria. In: PL 113 – 114.
- [10] GREGORY THE GREAT: *Pastoral Rule* @ <http://www.newadvent.org/fathers/3601.htm>
- [11] JOHN OF SALISBURY: Policraticus. In: *Frivolities of Courtiers and Footprints of Philosophers*. Prel. Joseph B. Pike. New York: Octagon Books 1972. et *The Statesman's Book of John of Salisbury*. Prel. John Dickinson. New York: Russell & Russell 1963.
- [12] KENNY, A.: *Tomáš Akvinský*. Praha: ISE 1993.
- [13] LIVIUS, T. P.: *Dějiny 1 – 7*. Prel. Pavel Kucharský et. al. Praha: Svoboda 1971 – 1979.
- [14] SALLUSTIUS, G. C.: Catilinovo sprisahanie. In: *Catilinovo sprisahanie. Vojna s Jugurtom*. Prel. Viera Bunčáková. Bratislava: Tatran 1973.

- [15] SIGMUND, P. E.: Law and Politics. In: *The Cambridge Companion to Aquinas*. Cambridge: Cambridge University Press 1993.
- [16] SOUSEDÍK, S.: O království ke králi kyperskému. In: *Texty k studiu středověké filosofie*. Praha: Karolinum 1994.
- [17] SÜETONIUS, G. T.: *Životopisy římských císařov*. prel. Etela Šimonovičová. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry 1964.
- [18] VALERIUS MAXIMUS: *Factorum et dictorum memorabilium libri novem*
@ <http://www.thelatinlibrary.com/valmax.html>
- [19] VEGETIUS, P. F.: *The Military Institutions of the Romans*.
@ <http://www.pvv.ntnu.no/~madsb/home/war/vegetius/>
- [20] VITRUVIUS, M. P.: *Deset knih o architektuře*. Prel. Alois Otoupalík. Praha: Svoboda 1979.

Z latinského originálu *De regiminé principum*. In: S. THOMAE AQUINATIS: *Opera omnia* vol. 3. Ed. Robertus Busa. Stuttgart-Bad Cannst Att: Friedrich Frommann Verlag Günter Holzboog KG 1980, s. 595 – 601 preložil *Matúš Sitár*.